

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

MIRCEA ELIADE

Nașteri mistice

HUMANITAS

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

MIRCEA ELIADE

Nașteri mistice

Traducere de
MIHAELA GRIGORE PARASCHIVESCU

HUMANITAS
BUCUREȘTI

<i>Cuvânt înainte</i>	5
<i>Introducere</i>	7
I. MISTERE INIȚIATICE ÎN RELIGIILE PRIMITIVE	
Remarci preliminare	16
Terenul sacru	20
Despărțirea de mamă	25
Misterul inițierii Kurnai	29
Ființa supremă și inițierea în tribul Yuin	32
Simbolismul morții inițiatice	35
Semnificația încercărilor inițiatice	37
Inițiere și regenerare colectivă	44
II. ÎNCERCĂRI INIȚIATICE	
<i>Bull-roarer</i> și circumcizia	47
Simbolismul subinciziei	54
Inițierea în Țara de Foc	60
Scenariile morții inițiatice	65
Înghițirea de către un monstru	72
Treptele revelației	76
III. DE LA RITURILE TRIBALE LA CULTELE SECRETE	
Inițierea fetelor	81
Trepte în inițierile feminine	87
Un cult secret australian care încă mai există	91
Simbolismul inițiativ al <i>regressus ad uterum</i>	97
Simbolismul noii nașteri în inițierile indiene	99
Sensurile multiple ale simbolismului embriologic	107

IV. INIȚIERI INDIVIDUALE ȘI SOCIETĂȚI SECRETE

Coborârea în Infern și inițierile eroice	112
Simbolismul inițiativ al Symplegadelor	117
Inițieri individuale: America de Nord	121
Societățile de dans Kwakiutl	124
Societățile secrete masculine	131
Motive inițiatice comune riturilor de pubertate și societăților secrete	141
Societățile secrete feminine	147
Antagonism și atracție reciprocă	152

V. INIȚIERI EROICE ȘI INIȚIERI ȘAMANICE

A fi cuprins de starea <i>bersekr</i>	156
Inițierea lui Cuchulainn	163
Simbolismul căldurii magice	166
Inițierile șamanice	169
Probele inițiatice ale șamanilor siberieni	173
Rituri publice ale inițierilor șamanice	179
Tehnici ale extazului	183
Inițierile vracilor australieni	186
Influențe asiatice în Australia	192

VI. TEME INIȚIATICE ÎN MARILE RELIGII

India	198
Urme ale riturilor de pubertate în Grecia antică	206
Eleusis și misterele elenistice	208
Creștinismul și inițierea	218
Supraviețuirea motivelor inițiatice în Europa creștină ...	227
Motive inițiatice și teme literare	232
Câteva remarci finale	238
Epilog	243
<i>Indice</i>	249

MISTERE ÎNIȚIATICE ÎN RELIGIILE PRIMITIVE

Remarci preliminare

În această carte vom prezenta cele mai importante tipuri de inițiere urmărind îndeosebi descifrarea sensului lor profund, care este întotdeauna religios, pentru că modificarea statutului existențial al noviceului se produce printr-o experiență religioasă. Inițiatul devine un alt om pentru că a avut o revelație crucială asupra lumii și existenței. Prin urmare, vom trata această problemă importantă și dificilă din perspectiva istoriei religiei și nu, cum se face de obicei, din perspectiva antropologiei culturale sau a sociologiei. S-au scris mai multe studii excelente de pe aceste două poziții; este suficient să menționăm două dintre ele, cele ale lui Heinrich Schurtz și Hutton Webster.¹ Istoricul religiilor va exploata întotdeauna rezultatele obținute de etnolog și de sociolog, dar el trebuie să completeze aceste rezultate și să le integreze unei alte perspective, mai largi. Etnologul se ocupă numai de societățile pe care noi le numim primitive, în timp ce istoricul religiilor include întreaga istorie religioasă a omenirii în câmpul său de investigație, de la primele culte atestate în paleolitic până la mișcările religioase moderne. Pentru a înțelege sensul și rolul inițierii, istoricul

1. Cf. A. van Gennep, *Les Rites de passage*, Paris, 1909, și H. Webster, *Primitive Secret Societies: A Study in Early Politics and Religion*, New York, 1908.

Respect pentru oameni și cărți

religiilor va apela nu numai la ritualurile primitivilor, ci și la ceremoniile misterelor greco-orientale sau ale tantrismului indo-tibetan, la riturile de inițiere ale războinicilor scandinavi (*bersekr*) sau la probele inițiatice care sunt încă decelebrabile în experiențele marilor mistici.

Istoricul religiilor se deosebește, de asemenea, de sociolog în măsura în care este preocupat esențialmente de înțelegerea experienței religioase a inițierii și de interpretarea sensului profund al simbolurilor prezente în miturile și riturile inițiatice. Pe scurt, ambiția istoricului religiilor este să ajungă la situația existențială asumată de omul religios în experiența inițierii și să facă această experiență primordială inteligibilă contemporanilor.

În general, istoria religiilor distinge trei mari categorii sau tipuri de inițiere. Prima categorie cuprinde ritualurile colective prin care se realizează trecerea de la copilărie sau adolescență la vârsta adultă și care sunt obligatorii pentru toți membrii unei societăți. Literatura etnologică numește aceste ceremonii „rituri de pubertate“, „inițiere tribală“ sau „inițiere într-o clasă de vârstă“.

Celelalte două categorii de inițiere se deosebesc de prima prin faptul că nu sunt obligatorii pentru toți membrii comunității și că majoritatea sunt practicate individual sau în grupuri relativ mici. A doua categorie include toate tipurile de rituri de acces într-o societate secretă, într-un *Bund* sau într-o confrerie. Aceste societăți secrete sunt rezervate unui singur sex și păstrează secretele cu o strictețe împinsă până la gelozie. Majoritatea sunt comunități de bărbați și se constituie în frații secrete (*Männerbünde*), dar există și societăți secrete de femei. La nivelul culturilor primitive, societățile accesibile ambelor sexe sunt extrem de rare; când există, ele reprezintă de obicei un fenomen de degenerare. Dar în lumea antică mediteraneană și în Orientul Apropiat misterele

Respect pentru oameni și cărți

erau accesibile ambelor sexe; deși sunt de tip diferit, putem include misterele greco-orientale în categoria frățiilor secrete.

În sfârșit, există și o a treia categorie de inițiere, care caracterizează vocația mistică, adică – la nivelul religiilor primitive – vocația vraciului (*medicine man*) sau a șamanului. O caracteristică a acestei categorii constă în importanța acordată experienței personale. În mare, se poate spune că aceia care se supun probelor tipice categoriei a treia de inițiere sunt destinați – voluntar sau involuntar – participării la o experiență religioasă mai intensă decât cea accesibilă restului comunității. Am spus „voluntar sau involuntar“ pentru că un membru al comunității poate să devină *medicine man* sau șaman nu numai ca urmare a hotărârii personale de a dobândi puteri religioase (procesul numit „căutare“), ci și prin vocație („chemare“), adică pentru că este forțat de Ființe supranaturale să devină vraci sau șaman.

Să precizăm că aceste ultime două categorii – inițierea impusă la intrarea în confreriile secrete și inițierea necesară obținerii unui statut religios superior – sunt în realitate destul de apropiate. Ele pot fi chiar considerate două variații ale aceleiași clase. Ceea ce contribuie în special la distingerea lor este elementul de extaz, care are o mare importanță în inițierea șamanică. Să mai adăugăm că există la toate aceste categorii ale inițierii un fel de numitor comun structural și ca urmare, dintr-un anumit punct de vedere, toate inițierile seamănă foarte mult. Dar a fost necesar să începem trasând câteva linii orientative în acest câmp extrem de vast, căci în lipsa lor am putea să ne rătăcim ușor. Pe parcursul expunerii noastre vom avea prilejul să completăm și să nuanțăm aceste câteva remarci preliminare.

Inițierea constituie unul dintre fenomenele spirituale cele mai semnificative din istoria omenirii. Este un act care nu

Respect pentru oameni și cărți.

implică numai viața religioasă a individului în sensul modern al termenului „religie“; el implică *întreaga* sa viață. Prin inițiere, în societățile primitive și arhaice, omul devine ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie – o ființă deschisă vieții spiritului, așadar participant la cultura în care s-a născut. Pentru că, după cum vom vedea, *inițierea de pubertate reprezintă, înainte de toate, revelația sacrului – și, pentru lumea primitivă, sacrul înseamnă nu numai tot ce înțelegem acum prin religie, ci și ansamblul tradițiilor mitologice și culturale ale tribului*. În numeroase cazuri, riturile de pubertate implică, într-un fel sau altul, revelația sexualității – dar, pentru întreaga lume premodernă, și sexualitatea intră în sfera sacrului. Pe scurt, prin inițiere se depășește modul natural – cel al copilului – și se accede la modul cultural, ceea ce înseamnă că novicele intră în contact cu valorile spirituale. Dintr-un anumit punct de vedere, se poate spune că, pentru lumea primitivă, inițierea este cea care conferă oamenilor statut uman; înaintea inițierii ei nu participă din plin la condiția umană tocmai pentru că nu au încă acces la viața religioasă. Iată de ce inițierea reprezintă o experiență decisivă în viața indivizilor membri ai societăților premoderne: este o experiență existențială fundamentală pentru că prin ea omul devine capabil să-și asume pe deplin modul de a fi.

După cum vom vedea în curând, inițierea de pubertate începe printr-un act de ruptură – copilul sau adolescentul este separat de mama sa și câteodată separarea este realizată în mod brutal. Dar inițierea nu-i privește în exclusivitate pe tinerii novici. Ceremonia include tot tribul. O nouă generație este instruită, este făcută demnă de integrarea în comunitatea adulților și cu această ocazie, prin repetarea, prin *reactualizarea* riturilor tradiționale, întreaga comunitate se regenerează. De aceea, în societățile primitive,

Respect pentru oameni și cărți

ceremoniile inițierii se numără printre cele mai importante serbări religioase.

Terenul sacru

Deoarece riturile australiene de pubertate reprezintă o formă de inițiere relativ arhaică, la ele ne vom referi pentru o primă exemplificare. De obicei la ceremonie ia parte un număr considerabil de triburi, motiv pentru care pregătirile pentru serbarea inițierii necesită mult timp. Trec câteva luni de la data când bătrânii hotărăsc să adune triburile până la începutul propriu-zis al ceremoniei. Șeful tribului-gazdă trimite mesageri care poartă cu ei *bull-roarers* (bucăți subțiri și lungi din lemn prinse de o coardă care, rotită în aer, scoate un sunet asemănător mugetului unui taur) la ceilalți șefi de trib pentru a le anunța hotărârea luată. Triburile australiene fiind împărțite în două *intermarrying classes**, clasa A preia inițierea tinerilor din clasa B și invers.² Pe scurt, novicii sunt inițiați de socrii lor potențiali.³ Nu este necesar să repetăm toate detaliile pregătirii pentru *bora*, cum este numită ceremonia în rândul triburilor din estul Australiei. Un singur element trebuie să fie menționat: în tot ce se face, se iau toate măsurile de precauție pentru ca femeile să nu știe ce se pune la cale.

* Clase care se înrudesesc prin căsătorie (*n.t.*).

2. „O clasă nu își poate iniția propriii tineri, dar ambele clase pot colabora la acest ceremonial. Pe de altă parte, în acele triburi care nu mai au o organizare pe clase într-un stadiu vital, adunarea bărbaților inițiați este cea care execută ceremonialurile. Acesta este cazul triburilor Kurnai și Chepara“, A. W. Howitt, *The Native Tribes of South-East Australia*, Londra, 1904, p. 512.

3. Webster, *Primitive Secret Societies*, p. 139, nota 2.

Respect pentru oameni și cărți

Grosso modo, ceremonia inițierii cuprinde următoarele faze: în primul rând, pregătirea „terenului sacru“ unde bărbații vor rămâne izolați în timpul serbării; în al doilea rând, despărțirea novicilor de mamele lor și, în general, de toate femeile; în al treilea rând, izolarea lor în hățiș sau într-o tabără specială unde vor fi instruiți în spiritul tradițiilor religioase ale tribului; în al patrulea rând, anumite operații la care sunt supuși novicii, de obicei circumcizia, extracția unui dinte sau subincizia, dar câteodată și sacrificarea sau smulgerea părului. Pe parcursul perioadei de inițiere, novicii trebuie să aibă un comportament aparte; ei trec printr-o seamă de încercări și sunt supuși unor tabuuri și interdicții alimentare. Fiecare element al acestui scenariu inițiat complex are o semnificație religioasă. În paginile care urmează vor fi evidențiate îndeosebi aceste semnificații și articularea lor într-o viziune religioasă.

După cum am văzut, *bora* implică pregătirea prealabilă a terenului sacru. Triburile Yuin, Wiradjuri, Kamilaroi și unele triburi din Queensland pregătesc o bucată de pământ de forma unui cerc, pe care se vor desfășura mai târziu ceremoniile preliminare, iar la o anumită distanță de aceasta o mică împrejmuire sacră. Aceste două construcții comunică printr-o potecă de-a lungul căreia bărbații tribului-gazdă plasează diferite imagini și embleme sacre. Pe măsură ce sosesc contingentele tribale, bărbații sunt conduși pe potecă și li se arată imaginile. În fiecare seară se dansează și aceste dansuri durează uneori câteva săptămâni, până când sosește ultimul contingent.⁴

Mathews ne oferă o descriere foarte minuțioasă a terenului sacru pregătit de Kamilaroi. Acesta constă în două cercuri. Cel mai mare, care are un diametru de șaptezeci

4. Howitt, *Native Tribes*, pp. 514 și urm.

Respect pentru oameni și cărți

de picioare, are plasat în centrul său un stâlp înalt de trei yarzi „prevăzut cu un mănunchi de pene de emu în vârf”.⁵ În cercul mai mic sunt fixați în pământ doi arbori tineri cu rădăcinile în sus. După separarea rituală de femei, doi dintre bătrânii tribului – uneori prezentați ca vrăjitori – se urcă în acești arbori și proslăvesc prin cântec tradițiile *borei*.⁶ (Copacii, sfințiți cu sânge de om,⁷ comportă un simbolism asupra căruia vom reveni mai târziu). Cele două cercuri sunt legate printr-o potecă. De o parte și de alta a potecii sunt figuri desenate pe pământ sau modelate în argilă. Cea mai mare dintre acestea, de cincisprezece picioare și jumătate înălțime, este a Ființei Supreme, Baiamai. O figură-cuplu reprezintă strămoșii mitici, iar un grup de douăsprezece figuri umane simbolizează tinerii care au fost cu Baiamai în prima sa tabără. Alte figuri reprezintă animale și cuiburi. Neofii nu au voie să privească aceste imagini care vor fi distruse prin foc înainte să se termine inițierea lor. Dar ei pot să le examineze cu prilejul următoarei *bora*.⁸ Este interesant acest detaliu: el ne arată că instruirea religioasă nu se termină odată cu inițierea, ci continuă și comportă câteva stadii.

După părerea lui Mathews, „terenul *bora* reprezintă prima tabără a lui Baiamai, oamenii care îl însoțeau atunci și darurile care le-au fost făcute de acesta”.⁹ Aceasta înseamnă că participanții la ceremonia inițierii reactualizează perioada

5. Ca la multe triburi australiene, stâlpul joacă un rol important în ritual: este lăsat să cadă în direcția în care s-a decis să fie executat ceremonialul; cf. R. H. Mathews, „The Bora of Initiation Ceremonies of the Kamilaroi Tribe”, *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXIV (1895), pp. 411–427; XXV (1896), pp. 318–339, în special p. 327.

6. *Ibid.*, XXIV, p. 422.

7. *Ibid.*, XXV, p. 325.

8. *Ibid.*, XXV, p. 414 și urm.

9. *Ibid.*, XXIV, p. 418.

Respect pentru oameni și cărți

mitică în care *bora* a avut loc pentru prima oară, nu numai prin faptul că Terenul sacru imită modelul exemplar, prima tabără a lui Baiamai, ci și prin aceea că ritualul executat reiterează gesturile și acțiunile lui Baiamai. Pe scurt, e vorba de o reactualizare a operei creatoare a lui Baiamai și în consecință o regenerare a lumii. Pentru că terenul sacru este în același timp o imagine a lumii (*imago mundi*) și o lume sanctificată prin prezența Ființei divine. În timpul *borei*, participanții se întorc la timpul sacru mitic, când Baiamai era prezent pe pământ și a instituit misterele care se celebrează acum. Ei devin contemporani, într-un fel, cu prima *bora*, cea care a avut loc *in illo tempore*, în Timpul Viselor, *bugari* sau *alchera*, cum spun australienii. Iată de ce ceremoniile inițierii sunt atât de importante în viața aborigenilor: îndeplinindu-le, aceștia se reintegrează în Timpul sacru al începutului lucrurilor, împărtășesc prezența lui Baiamai și a celorlalte Ființe mitice și, în sfârșit, regenerează lumea, pentru că lumea este reînnoită prin reproducerea modelului său exemplar, prima tabără a lui Baiamai.

Întrucât ceremoniile inițierii au fost întemeiate de Ființele divine sau de Strămoșii mitici, celebrarea lor reintegrează Timpul primordial. Acest lucru este valabil atât pentru australieni, cât și pentru întreaga lume primitivă, fiind vorba de o concepție fundamentală în religiile arhaice: repetarea unui ritual instituit de Ființele Supreme implică reactualizarea Timpului original când ritul a fost executat pentru prima oară. Este motivul pentru care ritul este eficace: el participă la deplinătatea Timpului primordial sacru. Ritul face ca mitul să fie prezent. Tot ceea ce povestește mitul despre Timpul începutului, „timpul *bugari*“, este reactualizat de rit și prezentat ca și când s-ar întâmpla acum, *hic et nunc*. Când tribul Bâd, din West Kimberley, pregătește inițierea băieților, bătrânii se retrag în pădure și caută copacul *ganbor* „sub care